

miyye. İbn Âcurrûm'a ait eserin şerhidir. 6. *et-Takyidü'l-celîl 'alâ Kitâbî't-Teshîl*. İbn Mâlik et-Tâî'nin *Teshîlû'l-Fevâ'id ve tekmi'lû'l-Makâşid* adlı eserinin şerhidir. 7. *Şerhu't-Tenbîh*. Ebû İshak eş-Şirâzî'ye ait eserin şerhidir. 8. *Şerhu'l-Mufaşşal (lî'z-Zemahşeri)*. Gırnâtî'nin kaynaklarda ayrıca *el-Lü'lü'* ve *l-mercân* ile *Muhtaşar fi'l-veşâ'ik* adlı eserleri zikredilmektedir (Şerîf el-Gırnâtî, *Şerhu'l-Kaşideti'l-Hazreciyye*, neşredenin girişi, s. 33-34).

BİBLİYOGRAFYA :

Şerîf el-Gırnâtî, *Ref'u'l-hucubi'l-mestûre* (nşr. Muhammed el-Hacvî), Rabat 1997, neşredenin girişi, s. 23-67; a.m.f., *Şerhu'l-Kaşideti'l-Hazreciyye* (nşr. M. Heysem Gurre), Dimaşk 2003, neşredenin girişi, s. 21-43; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, II, 181-186; Nübâhî, *Târîhu kuğâti'l-Endelüs* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1948, s. 171-177; Burhâned-din İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb* (nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), Beyrut 1417/1996, s. 384-385; İbnü'l-Ahmer, *Neşiru ferâ'idi'l-cümân fi nazmi fuğûlî'z-zamân* (nşr. M. Ridvân ed-Dâye), Beyrut 1967, s. 231-235; İbn Haldûn, *el-İber*, VII, 691-692; Makkarî, *Nefhu't-ţib*, V, 189-199; Muhammed b. Abdülazîz ed-Debbâğ, *Min A'lâmî'l-fikr*, Dârülbeyzâ 1413/1992, s. 76-115; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'ü's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, III, 1786; Muhammed el-Hacvî, "Şâiriyyetü Ebi'l-Kâsım eş-Şerîf es-Sebtî", *Âfâku's-şekâfe ve't-türâş*, V/18, Rabat 1418/1997, s. 24-34; Maribel Ferro – Manuela Marin, "al-Sharîf al-Ghamâtî", *El²* (İng.), IX, 339-340; Reşîd es-Selâmî, "eş-Şerîf es-Sebtî", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1423/2002, XVI, 5366-5367.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

ŞERİF HALİL PAŞA KÜLLİYESİ

Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde XVIII. yüzyılın ortasında inşa edilen külliye.

Eskiden Çömllekçiler mahallesi diye bilinen semtte yer alan külliye cami, medrese, kütüphane ve mektepten oluşmaktadır. Cami halk arasında Tombul Cami ismiyle de bilinmektedir. Caminin kapısı üzerindeki mermer kitâbeden ve vakfiyeden külliyenin 1157'de (1744) Şerif Halil Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 21 Rebülelvel 1157'de (4 Mayıs 1744) düzenlenen vakfiyede Halil Paşa'nın dedesi Şâban Bey tarafından yaptırılan caminin yerine inşa ettirildiği belirtilmiştir. Ancak caminin yerinde bir hristiyan kilisesinin bulunduğu, caminin bunun temelleri üzerine yapıldığı şeklinde Balkanlar'daki birçok camide olduğu gibi gerçeğe dayanmayan iddialar da ileri sürülmüştür. Vakfiyede, Şerif Halil Paşa'nın dedesinin inşa ettirdiği caminin yeniden tanzim ve teşkiliyle medresenin ihya edildiği, kütüphanenin yenilendiği belirtilmektedir. Bundan yapının esasının kilise temelleri üzerine kurulduğu yolundaki iddianın doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Cami 15 x 15 m. ölçülerinde kare planlı olup üzeri kubbe ile örtülüdür. Caminin en

Şerif Halil Paşa Camii'nin harım kısmı kalem işi süslemesinden bir detay

alttaki kare kütesinin boş kalan her köşesine dört büyük payanda kulesi yapılmıştır. Sekizgen köşenin kütlelerinde aynı kulelerin daha inceleri aynı yükseklikte tekrar uygulanmıştır. Bu sekiz payanda kulesinin aralarında ve arkalarında pilastırlar mevcuttur. Kubbe çevresinde statik amaçlarla yapıldığı sanılan bu kubbeli payanda kulelerinin içleri boştur. Birçok mimari eserde uygulanan bu motifler görsel amaçlarla tasarlanmış ve kubbenin yalınlığını dinamik profile dönüştürmüştür. Kubbeyeye geçişler dilimli tromptur. Caminin kuzeyinde dört sütuna oturan beş kubbeli bir son cemaat yeri vardır. Minare caminin batı cephesine bitişik olarak yükselmektedir. Tek şerefeli olan minarenin yüksekliği 40 metredir. Mihrap nişi duvar kalınlığını aşmayacak derinlikte basit bir niş olup üst kısmı altı sıra mukarnaslıdır. Mihrabın üst köşelerine iki adet kabartma çerçeveleli Kâbe tasviri resmedilmiştir. Minber ve mahfil ahşaptandır. Camide yazıya, bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler pencere üstlerindeki kemerlerde, pencere çevrelerinde ve kubbe içlerinde kalem işi, mermer yüzeye ise kabartma biçiminde yapılmıştır. Caminin iç dekorasyonunda kullanılan barok motifler Lâle Devri özelliklerini yansıtır. Dönemine uygun olarak süslemelerde bitkisel motifler yer almaktadır. Natüralist üslûpta çiçek, kıvrık dal, yaprak, stilize palmet ve rûmîlerden oluşan düzenlemelerde kırmızı, mavi, lâcivert, kiremit kırmızısı, kahverengi, açık yeşil, turuncu, sarı, kobalt mavi renkler kullanılmıştır. Başlatılan restorasyon çalışmaları sonucunda, zamanla yapılan boya ve badanalarla kapatılan mahfil altındaki ahşap tavanda ve minberin aynalıklarındaki bezemeler ortaya çıkarılmıştır. Cami 1970'li yıllardan itibaren onarım

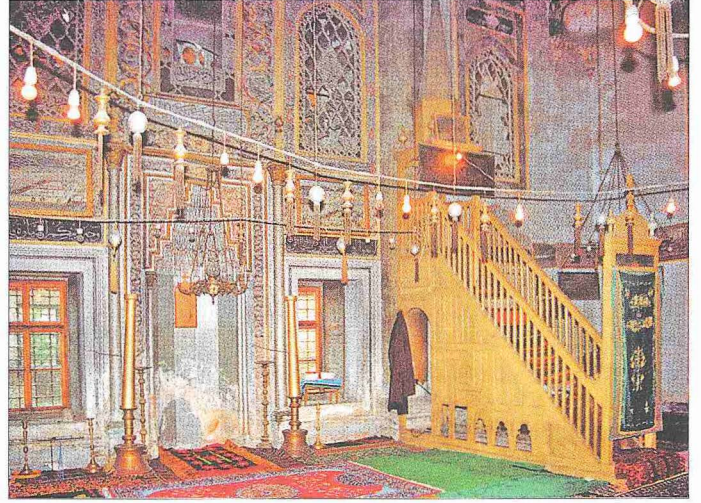
Şerif Halil Paşa Külliyesi – Şumnu / Bulgaristan

halindedir. O yıllarda müze olarak gezilebiliyordu ve ibadete açıktı, ancak cuma dışında camide pek namaz kılınmıyordu. 1980'li yıllarda Bulgaristan'da Türkler'e uygulanan baskı ve burada cereyan eden bazı olaylardan dolayı külliye kısmen zarar görmüştür. Cami 2004'te restorasyona tâbi tutulmuştur.

Mektep cephesinden daha öne çıkan camii ve medrese avlusuna giriş iki ayrı kapıdan sağlanmaktadır. Camii avlusuna yedi basamaklı bir merdiven ve taçkapı ile girilirken medreseye daha sağdan ve hemzemin tek kanatlı ahşap kapı ile geçilir. Caminin batı duvarı hizasında dokuz hücreli, revaklı avlulu bir medrese yapısı bulunmaktadır. Revaklı avlunun ortasına şadırvan yerleştirilmiştir. Medresenin kuzeyinde fevkanî bir kütüphane binası yer alır. Yapı, sol tarafı daha fazla olmak üzere avlu duvarından sokak yönünde çıkma yapmakta, çıkmayı taş kemerler desteklemektedir. Binanın üst katı kütüphane, alt katı medrese şeklinde kullanılmıştır. Caminin güneyinde hazîre, doğu duvarı hizasında imaret ve müftülük yapıları bulunmaktadır. Şerif Halil Paşa, kendisinin de hattat olması sebebiyle caminin bitişiğinde tesis ettiği medresede hüsn-i hat öğretilmesini vakfiyesinde şart koşmuştur. Rusçuk, Eski Cuma ve Niğbolu'daki yapıların kitâbelerini yazan birçok hattat Şerif Halil Paşa'nın medresesinde eğitim görmüştür. Kütüphanede din, tıp, matematik, Arap ve Fars dilleriyle coğrafya konularında 5000 kitabın olduğu söylenir. Coğrafya kitapları arasında günümüzde Sofya Millî Kütüphanesi'nde yer alan, 963 (1556) yılında Kahire'de yazılmış, içinde yetmiş harita bulunan Şerif el-İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-müştak* adlı kitabının güzel bir kopyası vardır.

Külliye mevcut yapılar düzgün kesme taştan inşa edilmiş, medrese kemerlerindeki aynaların araları üçer sıra tuğla ve kesme taştan yapılmıştır. Şadırvan kemerleri kırmızı-beyaz taş, medrese duvarları dıştan tuğla ve taştır. Caminin taştan yapılmış, kubbeye geçişi sağlayan sekizgen gövdesinin güney-güneydoğu yönünde iki ve güneydoğu yönündeki destek kubbesinde bir kuşevi vardır. İki katlı kütüphanenin avluya bakan güney cephesiyle doğu cephesinde üç kuşevi ve kuzey cephesinde dokuz adet kuşevi yer almaktadır. Caminin yanındaki avlu çevresini kuşatan medresenin dış yüzeyinde de kuşevleri kalıntıları görülmektedir. Balkanlar'da klasik Osmanlı mimarisini en güzel şekilde yansıtan yapıda mimari özelliklere sa-

Şerif Halil Paşa Camii'nin içinden bir görünüşü

dık kalınarak başarılı bir restorasyon gerçekleştirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. W. Duda, *Balkantürkische Studien*, Wien 1949, s. 63-89, 115-126; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 111-112; M. Kiel, *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Kentsel Gelişimi ve Mi'mari Anıtları* (trc. İlknur Kolay), Ankara 2000, s. 112-114; H. Örcün Barışta, "Osmanlı İmparatorluğu Balkanları'ndan Bazı Kuş Evleri", *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mi'marisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2001, I, 108; Sadı Bayram, "Bulgaristan'da Bulunan Osmanlı Vakıfları'ndan Bir Demet", *a.e.*, I, 128; Örlin Sıbeve, "Şumnu'daki Şerif Halil Paşa (Tombul) Camisi: Batı-Doğu Diyalogunun İzleri", *a.e.*, II, 612-625; a.mlf., "Bir Hayrat ve Nostalji Eseri: Şumnu'daki Tombul Camii Külliyesi ve Bânisi Şerif Halil Paşa'nın Vakfettiği Kitap Katoloğu", *Enjeux politiques, économiques et militaires en merhoine: XIVe-XXIe siècles: études à la mémoire de Mihail Guboglu* (ed. Faruk Biliçi v.dğr.), Braila 2007, s. 557-583; Nurcihan Kahraman, *Şumnu'da Şerif Halil Paşa Camisi (Tombul Camii)* (yüksek lisans tezi, 2005), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü; Ömer E. Lütern, *Türk-Bulgar İlişkileri*, Ankara 2006, II, 251, 294; Osman Keskiöğlü, "Bulgaristan'da Bazı Türk Vakıfları ve Abideleri", *VD*, sy. 7 (1968), s. 133-137; a.mlf., "Şumnu'lu Şerif Halil Paşa Vakfı", *a.e.*, sy. 19 (1985), s. 25-30.

NEVAL KONUK

ŞERİF HASAN b. EBÛ NÜMEY

(الشریف الحسن بن أبی نومی)

eş-Şerif Hasen b. Ebî Nümeý

Muhammed b. Berekât

b. Muhammed el-Hasenî el-Hâşimî

(ö. 1010/1601)

Mekke emîri.

932'de (1526) Mekke'de doğdu. Babası Osmanlı idaresi altındaki ikinci emîr olan Ebû Nümeý'dir. İyi bir eğitim alan Şerif Hasen babasının kendisine ortak emîr tayin

ettiği ağabeyi Ahmed'in 961'de (1554) vefatıyla onun yerini aldı. Ebû Nümeý oğlunun tayin edilmesi için İstanbul'a müracaat etti; bunun üzerine 22 Şevval 961 (20 Eylül 1554) tarihli beratla emirlik Şerif Hasan'a verildi. Oğluna yardımcı olmak amacıyla on yedi yıl daha emirliğini sürdüren Ebû Nümeý, Türkçe olarak yazdığı bir arzında hac kâfilelerinin güvenlik içinde hac farızasını yerine getirdiklerini, oğlu Hasan'ın Haremeyn'in muhafazasında büyük gayret gösterdiğini bildirdi (Emecen, sy. 14 [1994], s. 100).

Şerif Hasan, babasıyla birlikte emirlik görevini yürütürken 964'te (1557) Medine'deki Osmanlı askerlerinin kumandanı Pîrî ile anlaşmazlığa düştüler. Mesele halli için tarihçi Kutbüddin el-Mekki'yi İstanbul'a gönderdiler, fakat bir sonuç alamadılar. Ardından Ebû Nümeý, vefatına kadar bütün işleri Şerif Hasan'a bıraktıysa da nâme ve fermanlarda ismi oğluyla birlikte anılmaya devam etti. Koca Sinan Paşa'nın 978'de (1571) Yemen seferi dönüşünde hac için Mekke'ye gelişinden sonra Ebû Nümeý'in Yemen'de münzevî bir hayata çekilmesiyle Mekke idaresi tamamen Şerif Hasan'a geçti. Şerif Hasan, babasının vefatından (992/1584) sonra emirlik görevini oğullarıyla ortak şekilde sürdürdü. Önce büyük oğlu Hüseyin'i, onun ölümü üzerine Şerif Mes'ûd'u görevlendirdi. Şerif Mes'ûd'un vefatının ardından diğer oğulları Ebû Tâlib ile Abdülmuttalib emirliği paylaştılar. Ortak emirlikler her defasında İstanbul yönetimi tarafından bir menşurla onaylanıyordu.

Kâbe hizmetleri Şerif Hasan'ın emirliği döneminde aksatılmadan sürdürüldü. 996'da (1588) çalınan Kâbe'nin anahtarı Sinan Paşa tarafından Yemen'de buluna-